

Szigethy István

Elszalasztott(?) esély

– a rendszerváltás zalai útja –

A diktatúra évtizedei után először tizenöt éve, 1990 tavaszán választottunk szabadon. Hazánk új esélyt kapott, történelmünkben újabb szakasz kezdődhetett. Kerestük a kibontakozást, a független, szabad, végre valóban demokratikus jövő lehetőségét. Sokféleképpen. Ehhez hagyományaink vagy akár mások példái kevés támpontot nyújtottak. Az arculatukat, önazonosságukat alakítgató pártok meglehetősen képlékeny központjai is inkább várták a javaslatokat, mintsem orientálhatták volna a helyieket.

Zalában is többé-kevésbé saját utunkat követünk. Büszkék lehetünk rá, hogy már 1988 végétől az itteni események történelmet írtak: rendre megelőzve az országos „menetrendet”. Ha az eseményeket nem örökítjük meg mi, akik azokat mindennapjaink természetességével átéltük, bizony könnyen feledésbe merülhetnek. Ami azért is kár lenne, mert példájukon elgondolkodhatunk: nem jártunk volna-e jobban, ha az országos közélet inkább e beigazolódott lehetőséget, a „zalai modellt” követi? És mire taníthat ez még napjainkban is?

A különbség valószínűleg az itteni gondolkodásból eredt. Az erők összeadására, a magyar viszonyok között mindig annyiféle „másik” megértésére való törekvés nemcsak a két legnagyobb hatású zalai integ-rátort, Zrínyit és Deákot jellemezte, de Festetics Györgytől Wlassics Gyulán, Pais Dezsőn, Keresztury Dezsőn keresztül napjainkig – a politikánál jóval szélesebb értelemben vett – közéletünk számos országos jelentőségű résztvevőjét is.

2003 októberében Zala ismét magára vonta a figyelmet. Bár Deák Ferenc kétszázadik születésnapját az ország szerényebben ünnepelte meg mint az elmúlt évek számos évfordulóját, talán mégis jobb, hogy így történt. Méltóbb, illőbb hozzá, hogy mi váltunk központtá: szülőföldje – egyben stílusa is. A megemlékezés Zala – elsősorban Molnár András történész – jóvoltából bizony sokkal előbbre sikerült, mint megannyi protokolláris merevült, országos ünnepség. Ahogy Deák gondolatait idéztük, tetteit elevenítettük föl, sokan döbbsen-

rá szerte az országban: milyen időszerű napjainkban is! A kehidai ünnepségen például mennyire összhangra talált, amit az Országgyűlés mostanában annyira szemben álló két pólusáról Nógrádi László és Balogh Miklós képviselők mondtak.

A korszakváltó események tizenötödik évfordulóján úgy érzem, Zalának újból lehet mondani-valója. Beszéljük meg hát, milyen úton indultunk. Úgy, ahogy átéltük mindezt, sokan résztvevőjükként. Pontosságra törekedve – de elkerülhetetlenül szubjektívan, hiszen csak így lehetünk őszinték. Nem szeretnék idealizálni semmit, talán a nosztalgiázást is sikerül elkerülnöm. Tudom, hogy ami nálunk történt, szintén közel sem volt hibátlan – mégis tartalmában és stílusában európaibb színvonalú, pozitívabb közélet lehetőségét vetítette előre, mint ami az országos politikában bekövetkezett. És kérdés, hogy ez az esélyünk valóban elszállt-e már.

*

A későbbiek megértéséhez kezdjük 1956. november 3-ával. Besötétedett, mire édesapám hazaérkezett a Berzsényi utca 8. alatti lakásunkra. Először láttuk, mióta elutazott Győrbe, ahol a Dunántúli Nemzeti Tanácsban képviselte Zalaegerszeget.

Előtte még a városi forradalmi bizottság ülésén vett részt. Beszámolt arról, amit Győrött végzett, ami ott lezajlott. Otthon is mesélni kezdett. Például, hogyan dolgozott együtt a győri rádióban a színész Kiss Ferencsel, hogyan járt Budapesten küldöttség tagjaként, vagy miként tisztázták Szigethy Attilával: mindössze névrokonok. Beszélt Marx Gyuláról is, aki Nagykanizsát képviselte. Akkor hallottam tőle először ezt a nevet. Említette még, hogy hazafelé szovjet tankokat láttak. Biztosan nem véletlenül.

Másnap reggel alsó szomszédunk, Somogyi néni ébresztett minket:

– Árpád, itt vannak az oroszok. Azonnal menjen ki a szőlőkbe!

A városi forradalmi bizottság több tagja külföldön érezte magát biztonságban, de apám nem akart disszidálni: „Nekünk itt a helyünk.” Amíg

1958 őszén föl nem fedezték, a Fejér megyei Igaron, Tibor öccsénél húzta meg magát, aki ott körzeti orvosként dolgozott.

1956 decemberében, tizenhárom éves fejjel éltem át először, milyen érzés, mikor késő éjszaka géppisztolyos pufajkások ébresztenek. Apámat ke-resték. Fel kellett kelnem még a rekamiéről is, hogy az ágyneműtartót átnézzék: nem ott bújik-e meg? Ez az „élményem” néhányszor megisméltődött.

Rövidesen házkutatást is tartottak. Fontoskodva lefoglalták apám fotóit, melyeket még a háború idején készített hajmáskéri bajtársairól. Bosszantó volt, de magamban jól ki is nevettem őket, mikor ezeket a felvételeket katonai kémkedést bizonyító bűnjeleknek minősítették. Rövidesen azonban szinte megdermedtünk: az egyik karhatalmista leoltotta a villanyt – és a társa utána felmutatott Mária nagynéném ágyánál egy pisztolyt. Megállt a levegő. Belefehéredtünk. Miután kellően kiélvezte hatalmát, szívmengető humorral azért csak „megnyugtatott” minket: mondhatná, hogy az ágyban találta.

Én leginkább azt fájlaltam, hogy elvitték az újsá-gokat, rölapokat, melyeket tavasz óta gyűjtöttem. „Bölcsességüket” mutatta, hogy a november 4. utániakat meghagyták. Megvannak. Így is mennyi érdekesség maradt meg gyűjteményemből...

A történet évtizedek múlva több szálon folytatódott.

*

Már 1988 végén két renitens zalai képviselő nagy feltűnést kelt mindkét oldalon. Czoma László szájából hangzik el az Országgyűlés ülésén, hogy a képviselők soraiban egymás mellett ülnek gyilkosok és áldozatok. Pálfi Dénes pedig a költségvetési törvény vitájában azt merészeli indítványozni, hogy a munkásország ne kapjon semmit a költségvetésből. Egy évvel a négyigenes népszavazás előtt! A megyei pártbizottság hiába akar még erősnek látszani, próbálja őket megrendszabályozni, már sem-mire sem megy velük.

*

Tavasszal felkeres ügyvédi irodámban Szentpéterúrról régi ügyfelem, Markó János. Most nem peres ügyben jött. Bizalmasan megkér: egyelőre erről ne beszéljek másnak, de nem vállalnám-e el az újjászerveződő Kiszgazda Párt képviselőjelöltségét? Biztos, hogy rövidesen választások lesznek. Apám '56-ban kiszgazda színék-

ben vett részt a városi forradalmi bizottság munkájában. Mégis úgy éreztem, annyira városban éltem mindig, hogy aligha tudnám felelősséggel képviselni az érdekeiket. Megköszönve bizalmát elhárítottam kérését.

*

Balázs fiam a pécsi jogi karon felvételizik júniusban. Egy egerszegi kollégámmal, akinek a fia szintén oda jelentkezett, sétálunk a Király utcán. Az egyik könyvesboltban érdekes, kék könyvet fedez fel. Címe: A rendszerváltás programja. Beleolvasunk. Megfog világos stílusa, logikája. Átfogóan, összefüggően tárgyalja: mit is akar az ellenzék. Mert még mindig csak hatalomban és ellenzékben gondolkodunk.

Nagy Imréék temetésére többen utaznak el Egerszegről. Nekem fontos bírósági tárgyalásom van, de utána hazasietek, hogy megnézzem a televízió közvetítését. A hatalmas tömeg méltósága, nyugalma nyilvánvalóvá teszi: itt már eldőlt a lényeg.

Este a városi ellenzéki kerekasztal gyertyagyűjtással egybekötött megemlékezést szervez a temetőben. Sokan vagyunk. Figyelem a rendőröket. Most már csak biztosítanak? Vagy jegyzik még, ki jelent meg? Utána feleségemmel apám sírjához megyünk, hogy ott is gyűjtsünk gyertyát. Ha megérhette volna... Ahogy a szívós szervezete, nagyapám vagy húga, Elvira néni hosszú életkorának bizonyossága szerint erre minden esélye megvolt... Ha 1959 januárjában nem vágják ki az egerszegi Mártírok útjai betonzárkából, heveny tudóvéréssel, hogy „dögöljön meg otthon”.

*

Kádár János temetésének másnapján feleségem társaságában vonattal utazunk nyaralni Várnába. Az aznapi Népszabadság szinte csak a temetéssel foglalkozik. Kiteszem a fülkében jól látható helyre, mikor a román határon nagy csapat egyenruhás száll fel. Kíváncsi vagyok, ezt is elkobozzák-e a magyar irredentizmus termékeként. Elkobozzák. Mikor a Ceau^oescu-paradicsomból betört ablaküvegekkel átérünk a Duna hídján Ruszéba, megkönnyeb-bülünk: visszaértünk a középkorból. Aztán a razgradi állomáson meglátjuk az ottani törököket hatalmas csomagjaikkal, ahogy Törökország felé várják a vonatot...

Dobricsban, a Bulgária szálló presszójában ottani ügyvédbarátainkkal, Rumjana Mankovsz-

kával és Ruszi Ruszevel beszélgetünk feleségemmel négyesben. Kérem Ruszit: mi lesz veletek? Tudjuk, egyfelől állnak a reformországok: Magyarország, Lengyelország, a gorbacsovi Szovjetunió, másfelől a fundamentalisták: az NDK, Csehszlovákia és Románia. De hol álltok ti? Mi lesz Todor Zsivkovval? Barátom lakonikusan válaszol: „Majd megoldja a biológia.”

Szaladjunk kicsit előre az időben. Ősszel Szekszárdon ügyvédi szakmai programon veszek részt. Este Pálos Miklós kolléga szőlőjében vacsorázunk. Bemondja a rádió: Zsivkov lemondott. Másnap táviratot küldök Ruszinak: „Üdvözöllek a biológia napja alkalmából.”

A várnai nyaralásból hazatérve nézegetem a Zalai Hírlap előző számait. Országos szenzáció: az MSZMP megyei küldöttgyűlésén megbukott a korábbi vezetőség. Megyei elnöki státust létesítettek, betöltésére Vári László nagykanizsai ügyvédet választották meg. A reformkörösök teljes győzelmet arattak. Nevetés kerülget: Lacit jól ismerem, kedves, közvetlen fiú, és hogy szokta szidni a rendszert... Kollégájával, Izsák Attilával együtt sűrűn jártak a reformkörök rendezvényeire. De hogy Laci legyen a párt megyei első embere... Mi lesz itt?

A párt itteni bomlását egyébként néhány más látványos esemény is jelezte. Tavasszal sorra léptek ki bírák a pártból, tagságukat összeegyeztetetlennek tartva hivatásukkal. Vagy a nyár közepén Kováts Flórián, a városi művelődési központ igazgatója lemondott az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságában viselt tagságáról, hagyta ott ő is a pártot. Levelét lehozta a Zalai Hírlap. Foglalkozott vele a központi bizottság is.

Októberben, az MSZMP utolsó és egyben az MSZP első kongresszusán vált világossá: a zalai események csak előreszaladtak néhány hónappal. De vitathatatlan tény: a realitások szintjén az egerszegi pártértekezleten kezdődött meg az állampárt szervezeti bomlása. Amint nem sokkal később, augusztus 19-én, a soproni határnyitáskor az egész nemzetközi rendszeré. Megint Deák és Széchenyi földje...

*

Varga Gyula megyei első titkár jelenítette meg évtizedekig Zalában az MSZMP-t. Már nyugdíjas volt, de még országgyűlési képviselő, mikor 1989 tavaszán az ellenzék akciót indított visszahívására. Elébe ment: lemondott.

Már néhány MDF-es időközi választási győzelem után került sor az egerszegi pótválasztásra. Augusztusban a Hevesi Sándor Színházban mutatkozik be a három jelölt. Az MDF, az SZDSZ és a Fidesz közösen indította Marx Gyula orvost, akinek nevét először 1956. november 3-án hallottam apámtól. Régóta a városban élt. Ilyen három párti választási szövetség csak itt jött létre. Az ellenzékiek közül a szociáldemokraták külön méretik meg magukat, jelöltjük Schein István jogász. Az MSZMP Györffy István újságíró indította el. Szerepet játszott a reformkörösök nyár eleji győzelmében, de most azért az öreg bolsevikok is egységbe zárnak érte. Így sem lehetett esélye. Indulhat bárki az MSZMP színeiben. Nem személyekről, irányzatokról szavazunk, hanem a rendszerváltásról.

A jelölőgyűlésen Marx Gyulát az SZDSZ-es Pénzes Csaba ajánlja – és kemény, rendszerváltást sürgető beszéde kavart vihart az öskáderek körében, nem pedig a jelölt sokkal visszafogottabb bemutatkozása. Gyula beszél a Dunántúli Nemzeti Tanácsról is. Eszembe jut: ott ő Nagykanizsát képviselte, városunkat apám. A közönségből is lehet kérdezni tőlük. Valaki a jelöltek gyermekkoráról érdeklődik. Amit válaszolnak, rokonszenves. Csak – egyikük életpályájának sincs köze Egerszeghez. Eszembe jut Szigethy Antal, dédapám testvére, aki városunkból egyedül lehetett Pozsonyban 1848 tavaszának sorsfordító napjaiban – bár jurátusként, nem képviselőként. Apámra gondolok, aki Győrben már saját feladataként képviselte Egerszeget, de regionális testületben. Valószínűtlennek tűnik, mégis úgy érzem: a tavaszi választások után ennek folytatódnia kell. Másnap ügyvédi irodámba viszem Tóni bácsi '48-as, apám '56-os dokumentumait.

Nálunk az Ellenzéki Kerekasztal többszínű egysége még élő valóságként működik, a hárompárti választási szövetség is ezt bizonyítja. Sokakat meglep ezért, hogy a kampány legfontosabb rendezvényére, a többpárti együttműködést reprezentáló Disz téri nagygyűlésre két kiplakátolt, várt szónok, az MDF-es Csurka István és az SZDSZ-es Rajk László nem érkezett meg.

A tömegben egyesek arról kezdenek beszélni – talán Csurka augusztus 20-i liberalizmus ellenes beszédéről tudva –, hogy „egymást oltották ki”.

Így aztán az országos politikusok közül a másik MDF-vezetőn, a megyében, Keszthelyen élő Csengey Dénesen kívül csak két fiatal fideszes, Orbán Viktor és Németh Zsolt mond beszédet. Csengey választékos stílusát, belülről égő szuggesztivitását, lélektani hatását a két fiatal ugyan meg sem közelíti, de szikárabb, keményebb szókimondásuk mégis nagyobb szenzációt kelt. Különösen Németh Zsolt később sokat idézett – és gyakran Orbán Vikornak tulajdonított – mondata: „A kommunistákat agyagba kell döngölni a választásokon.” Többünkben felszabadító érzést kelt, hogy már ezt is ki lehet mondani nyilvánosan, de azért elgondolkodom. Nem biztos, hogy a nyári zalai események, a reformkörösök első győzelme után ez a legjobb helyen hangzott el. Ha az ellenzék megkülönböztetés nélkül támadja a kommunistákat, kérdéses, mennyire erősítik meg bennük az összetartozás, akár a félelem érzését. Az utolsó szó azért tompította a mondat életét, de a sajtó ezt le hagyta, így azok körében, akik csöndes átmenetben bíztak bármelyik oldalról, másfelé nagyobb riadalmat és ellenállást keltett, mint ott helyben.

A téren úgy tűnt: a fideszesek pótolták Rajk László távollétét, képviselték a liberális oldalt. Akkor a két párt között különbséget nem is annyira vetünk észre. A város nyilvánossága előtt Pénzes Csaba beszédével az SZDSZ mutatkozott be, most a Fidesz is letette névjegyét, még radikálisabban. Ilyen szókimondással aligha lehet elmaszatozni a rendszer mással való felváltását, ahogy Lengyelországban a Jaruzelski-féle kompromisszum megpróbálta csak a rendszer megváltoztatására redukálni azt.

*

Marx Gyula biztos fölénnyel győzött. Az egerszegi, legnyugatibb pótválasztásnál azért álljunk meg egy pillanatra. Nemcsak azért, mert a „szocialistának” nevezett, sok tekintetben inkább neofeudális rendszer utolsó választása is volt (ahogy Zalában választottak utoljára 1848 márciusában a még őszintén feudális választási rendszer szerint is). Inkább azért, mert másfajta jövő lehetőségét vetítette előre mint ami bekövetkezett.

A korábbi pótválasztások tétje az volt, hogy az MSZMP és az MDF jelöltje közül melyik győz, de a kádárizmus régebb óta is működő ellenzéke nem jutott szóhoz. Egerszegen egyedül jött létre hárompárti koalíció: Marx Gyulát nemcsak az MDF

jelölte, de – az MSZMP vagy a III/III. akkori dokumentumaiban szélsőségesnek, radikálisnak titulált – két másik ellenzéki párt, az SZDSZ és a Fidesz is. Az MDF pótválasztási sikerei után itt a két liberális párt is megismerhette a győzelem ízét. A három szervesen létrejött párt között akkor még amúgy is közös nevezőt jelentett a diktatúrák után mindig felértékelődő egyéni szabadság eszmerendszere, a liberalizmus, hiszen az MDF is hármas alapérték-rendszere egyik összetevőjének minősítette.

Az itteni közös ellenzéki sikerrel párhuzamosan országosan másfajta folyamatok erősödtek, melyek rövidesen a rendszerváltó erők egyre erősödő szembe kerüléséhez vezettek. Érezhetően körvonalazódott az állampárt és a legnagyobb ellenzéki erő, az MDF alkuja, szinte a nyári Jaruzelski-féle, csak rendszerváltó kísérlet magyar interpretációja. Csurka István augusztus 20-i beszéde, majd távolmaradása a Dísz téri rendezvényről pedig önmagában megkérdőjelezte az egerszegi szövetség országos esélyeit. Szeptember 18-án, a Nemzeti Kerekasztal záródokumentumának aláírásakor már úgy látszott, megpecsételődött, hogy a lengyel utat követjük, az MSZMP és az MDF együtt fog kormányozni. Amit aztán a népszavazás hiúsított meg.

*

Kezddnek a véletlenek, melyek a gyakorlati közéletbe vittek. Valamilyen hivatalos ügyben beszélnem kell a szomszéd szobában Takáts Ádám ügyvédi kamarai elnökkel. Éppen telefonál. Rám néz. Bemondja a nevemet. Utána megmagyarázza. A megyei tanácstól kérdezték: kit ajánl megyei népfront elnökként a most szerveződő megyei választási bizottság elnöki posztjára? Meglátott, javasolt. Néhány nap múlva hivatalosan felkérnek, vállalom el. Sürgős, hiszen rövidesen népszavazás lesz, mintegy főpróbaként a tavaszi választásoknak.

Így léptem be a már nemcsak ügyvédi közéletbe. Fantasztikus érzés volt társadalmi oldalról szerveznem az egész megyében az előkészületeket a népszavazáshoz, melyen először szavazunk szabadon. Megint belegondolok: ha apám ezt megérhette volna...

*

Megindul a köztársaságielnök-választási kampány. Egerszegen először Für Lajos, az MDF jelöltje vesz részt néhány rendezvényen. Kíváncsi vagyok rá: ellenfele lehet-e a biztos befutónak tartott

MSZMP-s jelöltnek, Pozsgay Imrének? A szakszervezeti székházban tartott nagygyűlésen, mikor bevonul, mögötte pedig nagy csapat helyi MDF-es kíséri rendkívül ünnepélyesen, hirtelen Szinetár Miklós tévéfilmjéből a bizánci szín pátriárkájára aszszociálok. Für Lajos amúgy jól beszél, rokonszenvesen viselkedik, de nem érzem jól magam: a rendezvény pátosza, szertartásossága annyira idegen tölem. Csak nem ez a stílus a jövőnk?

Délután, már az egerszegi sportcsarnokban Csengey Dénes szokott lendületével agítál. Egyik kezét ökölbe szorítja, a másiknak három ujját mutatja fel: „Így meggyünk szavazni: három igen, egy nem.” Füstölgök magamban: hogyan kerülhetnek közös nevezőre a kommunistákkal?

A keddi esti televízió-híradóban viszontlátom. Ugyanazzal a lendülettel, megint gesztikulálva arról gyözködi a nézőket: ne menjenek el szavazni. Igaz lehet ez? Csak három nap telt el, mióta ugyanazzal a tüzzel homlokegyenest másra buzdított...

A következő napokban részt veszek egy másik jelölt, Kulcsár Kálmán, egykori pécsi egyetemi oktató rendezvényén is. Friss színt, stílust hozott az egyetemi légkörbe, mikor a hatvanas években hazatért Amerikából, ahol egy évig Ford-ösztöndíjas volt. Most viszont meglehetősen langyos, bizonytalan hangulatot áraszt a rendezvény. Senkit sem látok, aki indítást érezne, hogy csatlakozzék alakuló újabb népfrontszerű szervezetükhöz. Milyen jövője lehet az ilyen szerveződéseknek a többpárti demokráciában? Az érdektelenségbe életet lehel Szalay Péter felszólalása az SZDSZ-ből. Egyértelműen válaszol ki nem mondott kérdéseimre: bizony semmilyen. Ezt később a tavaszi választások vissza is igazolták: a Hazafias Választási Koalíció nyomtalanul eltűnt.

Az MDF a népszavazási bojkott felhívással még ragaszkodott az egykori állampárttal való kompromisszum lehetőségéhez. Ezzel szétrobbantotta az olyan ellenzéki együttműködés esélyét, mint amely az egerszegi választáson kicsiben elsöprő sikert eredményezett. Bár a népszavazás eredménye csak néhány szavazaton múlt, mégis eloszlatta nem csak annak a lehetőséget, hogy az MSZMP egyik volt vezetője legyen a köztársasági elnök, és győztes helyzetből készülhessen a tavaszi választásokra, de azt az illúziót is, hogy csak az MDF jelenthet komoly ellenzéki erőt, a lakosság pedig biztosan követi, vezetői bármit javasolnak. Rá kellett

ébredniük: együtt bukhatnak az állampárt maradékával. Nem könnyű föleszmelésük, majd Antall József elnökké választása aztán más irányba térítette az akkori legerősebb ellenzéki pártot.

*

Részt vettünk néhányan Triesztben az Alpok-Adria Munkaközösség I. Ügyvédi Konferenciáján. Szombaton délután hazafelé, még Szlovéniában a rádióban a 168 órát hallgatjuk. Beszámol az SZDSZ küldöttgyűléséről. A riporter lelkes, mégis laza hangulatról beszél. Lépcsőkön ülő küldöttekről... Eszembe jut az MDF-rendezvények szertartásossága. Derülök magamban. Amit most hallok, mennyivel közelebb áll hozzám...

A véletlenek folytatódhatnak. December 15-én Csapó Idától névjegyére írt, titokzatoskodó üzenetet kapok. Találkozót kér. Egykori tornatanárom lánya, újságíróként is ismerem. Írt például édesanyámról, mikor ötvenéves táncitanítói működéséért elismerést kapott. Egyik motorja volt Marx Gyula kampányának. A főként általa szervezett október 23-i rendezvényen beszéltem apámról, aztán érdeklődött nálam a népszavazással összefüggő néhány jogi kérdésről. Más kapcsolatam addig az SZDSZ-szel nem volt.

Ida néhány tiszteletkór után rátér a lényegre: megromlott Pesten a viszony az Ellenzéki Kerekasztal pártjai között a zárónyilatkozat, majd a népszavazás miatt. Az SZDSZ itt is már önálló jelöltet akar indítani. Mit szólnék a képviselőjelöltséghez?

Bekövetkezett, amit augusztusban a színházban éreztem meg. És – hogy a család deáki gyökerű hagyománya folytatódjék – most a szabadelvűek hívtak. Ez nem kelt bennem ellenállást, mint mikor Markó János bácsi kért fel. Összhangban áll a gondolkodásommal, amit hoztam a családból. Előveszem a régi iratokat, melyeket augusztusban tettem az íróasztalom fiókjába Tóni bácsiról és apámról, jelzem, a felkérésnek már voltak előzményei. Nem tudom, Ida mennyire lepődött meg, hogy úgy tűnt, szinte vártam.

Két kikötésem van. Senki ne kérje tőlem, hogy lépjek be a pártba, csak ha én érzem szükségét, mert a „párt” szótól magától már borsózik a hátam. Marx Gyulával szemben pedig az édesapámmal közös győri tevékenységük, a több évtizedes ismeretségünk miatt csak a legtisztább versenyszeretet, a legkorrektebb kampányt vállal-

hatom. Ida mindkét feltételemet természetesnek tartotta.

Néhány nap gondolkodási időt mégis kérek. Hiszen azért a valósággal most szembesültem, és szeretem, amit addig csináltam. (Lehet, ha valaki azt mondja, rövidesen szüneteltetnem kell az ügyvédkedést, nem fogadom el a felkérést.)

Két nap múlva igent mondok. Meghívják egy csoportülésre. Néhány tagot ismerek, sokat nem. Hozzám sokkal közelebbi, természetesebb légkört érzek, mint az MDF nagygyűlésén. Elmondtam, hogy a megyei választási bizottság elnökeként még be kell számolnom a népszavazásról a megyei tanács december 20-i ülésén. Kérem, addig ne beszéljenek a vállalásomról. Kerüljük el, hogy akár visszamenőleg megkérdőjelezzék, hogyan tölthetem be ezt a funkciót. Utána meg úgyis lemondok róla.

Volt még egy ok, ami miatt csak január 10-én jelentettük be a jelölésünket, és mondtam le a megyei választási bizottság elnökségéről. Még októberben – amikor szó sem volt az indulásomról – kértek fel, hogy a városi művelődési központban kiállítást tartsak a hangplemez gyűjteményemből. Már készen állt az anyag, mikor Ida felkeresett. Nem szerettem volna, hogy azt higgyék: a kiállítást kampánycélokra állítottam össze, de nem tartottam volna korrektnek azt sem, ha lemondok a vállalásomról. Így aztán pénteken, 7-én este megnyitottuk a kiállítást. Elég nagy sikere volt, az esti tévéhíradó is beszámolt róla. Hétfőn aztán bejelentettük az indulásomat, egyben lemondásomat a megyei választási bizottság elnöki posztjáról. Ugyanazon a napon felajánlottam a művelődési központ igazgatójának, Kováts Flóriánnak: ha indokoltnak tartja ezek után, a kiállítást lebontom. Ő ez ellen tiltakozott.

*

Tavasszal óriási élmény volt átélnem az első szabad választások kampányát, számtalan találkozást legkülönbözőbb emberekkel, a rendezvények sorát, megismerkedésemet olyanokkal, akiket addig csak a március 15-i, június 16-i vagy október 23-i letartóztatások állandóan ismétlődő neveiként ismertem.

Két, pártok közötti fórumon – Csapó Ida plakátjai szerint „pártbajon” – vettünk részt, előbb az MSZP, később az MDF jelöltjeivel vitáztunk. Azt hittem, az MSZP-vel konfrontálódunk erősebben.

Kellemes meglepetésként viszont a nyáron itt már győztes reformkörösök nagyon sok kérdésben értenek egyet velünk, alaposan ismerik a programunkat vagy akár a szamizdatok anyagát. Solt Ottília a vita során érkezik meg. Nemrég még a III/III. loholt a nyomában. Most meg érezhetően belső tisztelettel fogadják. Egészen más világot képviseltek már akkor, mint amit évtizedeken keresztül a párt jelentett.

Az MDF ragaszkodott ahhoz, hogy amikor a megyei művelődési központban velük vitáztunk, azon ne csapatok vegyenek részt – mint a szocialistáknál –, hanem csak két-két képviselőjelölt. Solt Ottíliával alkotjuk az SZDSZ kettősét, az MDF Marx Gyulát és Csengey Dénest nevezte meg. Csengey azonban nem jött el, így egyik helyi vezetőjük helyettesíti. Ekkor láthattam, érezhettem először közvetlenül, hogy az MDF-ben akkoriban hányféle értékrend, beállítódás, stílus keveredett.

Marx Gyula most is nyugodtan, konszolidáltan hozza önmagát. Társának és a hallgatóság néhány tagjának megnyilatkozásai azonban egészen más gondolkodás móddal ismertetnek meg. A realitások helyett üres szólalomokkal, irracionális gyűlölködéssel, a magyarság kirekesztő, másokat megalázó kisajátításával most szembesülök először. Gyökereimmel mindez nevetségesnek tűnik, de félelmesnek is. Pszichiáterek felkészültségét igénylő rejtély, hogy néhány hónapja még a korábbi rendszerbe békésen beilleszkedő hétköznapi emberek miért veszítették el ennyire valóságérzéküket akár magukkal, akár a külvilággal szemben. Hogyan bukkant elő lelkük árnyéka, agresszivitásuk? Talán kisebbségi érzésük kompenzálásaként, netán büntudatuk miatt? Hogy tulajdonképpen addig nem tettek semmit? Mások meg igen?

Legközelebb, az MSZMP egykori nagytermében már valamennyi jelölt bemutatkozhat. Marx Gyula most külföldön tartózkodik, a harcos MDF-es helyettesíti. Hálás, nem túl nehéz feladat vele vitatkoznom. A kiscgazdák jelöltjébe, Czoma Kálmánba is beleköt. Láthatóan nem igazán érti, mit akarnak a kiscgazdák reprivatizálni az 1947-es állapotok alapján. Szerinte még azt is visszakerik, ami után felvették a kisajátítási kártalanítást. Ez jogi kérdés. A kiscgazda jelölt erre a fordulatra nem számíthatott. Megvédem: kivihetetlennek tartjuk ugyan a reprivatizációt, de ez a támadás azért már túlzás. Ki gondolta volna akkor, hogy az MDF agrár-

programja, képviselőjelöltjeik kiscgazda ellenes vehemenciája után rövidesen együtt kormányoznak, teremtik meg például közösen reprivatizáció helyett a kárpótlási jegyek intézményét...

Még egy rendezvényünkről szeretnék beszámolni. Haraszi Miklós volt a vendégünk. Utána kivisszük az utcára, hogy megmutassuk a választási plakátokat. Pártonként felosztott falfelületeken, rendben, átragasztások nélkül, egymást kölcsönösen tiszteletben tartva, viszonylag épen találhatjuk valamennyit. Miklós hirtelen megszólal: „Ez már Nyugat-Európa”. Nem vitatkozom vele, nem szerénykedem. Néhány nappal korábban magam is láttam Budapesten a kölcsönös átragasztgatást, a letépett plakátokat.

*

Az első fordulóban még Marx Gyula vezetett, különösen a város falusias peremterületein szerzett számottevő előnyt. A reformkörösök erejét mutatta, hogy nálunk az akkori antikommunista hangulatban az MSZP mégis be tudott kerülni a második fordulóba, elérte a harmadik helyet, bár jelentősen leszakadva. Jelöltjük, Kárászné Rác Lúdia a városi televízióban vitaműsort kezdeményezett. Első megszólalásakor elmondta, azért, hogy a választók jobban megismerjék a jelölteket, alaposabban döntsenek.

Úgy éreztem – később az Egerszeg hetilap felmérése is megerősítette –, ez a hosszú beszélgetés vált a kampány legdöntőbb mozzanatává. Mindhárman ismertük és tiszteltük egymást korábbról (ahogy a szeptemberi választás résztvevői is). Egy-egy intelligens és művelt konzervatívval és szocialistával tulajdonképpen minden akkoriban fontos kérdéstről ütköztettük véleményünket. Mégis mosolyogva, időnként nagyot nevetve. Nem színészkedtünk, magunkat adtuk. Egyikük akkor vállalt közéleti szerepet, amikor ezért börtön járhatott. Másikuk a reformkörök aktív résztvevője volt, és akkor is szocialistának tartotta magát, mikor a párt előző évi tagjainak alig fele szavazott rájuk, miközben a többiek jelentős része egymást taposta – Esterházy Péter zseniális képe szerint – a damaskuszi úton. Valóban a rendszerváltás megközelítési módjai, nézetek, érvek ütköztek, egymás kölcsönös megbecsülésével. Közben rendkívül élveztem a helyzetet. Naivan feltételeztem, hogy ha a közéletbe kerülök, ez a stílus folytatódik majd.

Tíz év elteltével tudtam meg, hogy a városi televízió archiválta a beszélgetést. Először akkor láttam. Jó érzés volt. Ha összehasonlítom napjaink frusztrált, görcsös gyűlölködésével... Itt már akkor megjelent az európai közéleti hármasság. Haraszi Miklós megjegyzésére gondoltam, mikor az egerszegi utcán meglátta a pártok egymás mellett rendben megfűző plakátjait.

Miközben a műsor zajlott, ugyanazok, akik rosszízúvé alakították a korábbi nyilvános vitát, rávették helyi szervezetüket újabb szórólapra. Másnap felháborodva hozták be városunk lakói ezt a fénymásolt irományt, melyben az MDF akkori legrosszabb arcát mutató, kirekesztő címkézést próbálták ránk is alkalmazni. Ennek a ki nem mondott, de célozgatásával egyértelműen antiszemita éle nemcsak önmagában keltett felháborodást. Azért is, mert az itteniek értetlenül álltak vele szemben: hiszen a helyi szervezetünk tagjai között lehet, hogy zsidó származású nem is volt. Ma sem tudom. Meg különben is: melyik épeszű embert érdekelte ez akkor, közös felszabadulásunk örömeiben?

A televíziós vita, közben a helyi MDF-esek szerencsétlen akciója eldöntötte a versenyfutást. Persze ebben az akkor mintegy százötven fős helyi szervezetünk, elsősorban pedig Ida – most már, mint kampányfőnököm – fantasztikus kreativitása is nagy szerepet játszott. Életem egyik legnagyobb érzése volt átélni a győzelmet, a város lakóinak bizalmát ebben a valóban történelmi pillanatban.

*

Néhány szót a Fideszről. Az 1990 tavaszi kampányunk során az egerszegi főutcán közvetlenül egymás mellett álltak asztalaink, sokat beszélgettünk, segítettük egymást. Kaptuk tőlük a vitriolos hangú Magyar Narancsot, melyben kijutott nemcsak a kommunistáknak vagy az MDF-nek, de a „Cavinton-pártoknak” is, ahogy a KDNP-t és a kiscgazdákat aposztrofálták. A városi tanács vezetése még az ideiglenes első irodáinkat is ugyanabban a családi házában jelölte ki a vasútállomással szemben. Csapó Ida Trabantjára egymás mellé ragasztotta a madaras és narancsos matricákat.

A jelölésemhez szükséges hétszázötven ajánlásunk gyorsan összegyűlt, viszont tudtuk, hogy a Fidesz, legközelebbi szövetségünk jelöltje keveset kapott. Kétséges volt még nálunk, Nyugat-Dunántúlon is, sikerül-e listát állítaniuk, bekerülhet-

nek-e egyáltalán a Parlamentbe. Ida ezért rábeszélte azokat, akik üres „kopogtató cédulákat” hozták irodánkba, inkább a Fidesz javára töltsék ki, hogy a területi lista állításhoz a megyében legalább két helyen indíthassanak jelöltet. Ez így történt többfelé is az országban.

Nyilvánvaló volt viszont, hogy a második fordulóban a már kiesett jelöltjük engem támogatót. A választások után sörözni hívtak. Gratulált, hogy én győztem és nem az MDF jelöltje. Aztán a világ legtermészetesebb módján hozzátette: legközelebb ő fog megverni, ahogy a Fidesz is az SZDSZ-t. Derültem magamban, a teljesítményük alapján ez annyira komolytalannak tűnt. De azért elgondolkodtam. Hiszen eddig szövetségesekként szinte ugyanazt mondtuk. Hogy is van ez? Nem így képzeltem a politizálást. Ezért tettük lehetővé, hogy elindulhasson? És pártjuk is a megyében?

*

Az SZDSZ Országos Tanácsa a második fordulót értékelte. Kis János két egyéni eredményt emelt ki: Mészáros Béláét – aki a körmendi körzetben az MDF köztársaságielnök-jelöltje, Für Lajos ellen fordította meg a sorrendet – és az enyémet, aki egyedül előztem meg a már előző évben megválasztott MDF-képviselőt. Ezzel a nyugati

határt és a Duna vonalát követő dunántúli liberális sarló két választási kerülettel délebbre nyúlt tovább. Megelőzve ismét azt a folyamatot, mely az őszi önkormányzati választásokon érte el csúcspontját országszerte.

A tavaszi választások matematikája ugyanakkor bebizonyította: a pártokra leadott szavazatok szerint a választói akaratot mégis az egerszegi modell jelenítette meg, a három szervesen létrejött új párt koalíciója. A választási törvény azonban akkora túlnyeréssel ajándékozta meg az MDF-et, hogy egészen más úton indulhatott el. Az így elért egyoldalú dominanciájával nem tudott igazán élni, az őszi önkormányzati választásokig ereje el is fogyott. Az egerszegi koalíció másik két pártja 1990 őszén néhány óráig még átélhette az országosan egyértelmű választási győzelem közös örömét – amit egy évvel korábban Egerszegen ízlelt meg először.

Miért csak néhány óráig? Ez már egészen más történet, hosszan elemezgethetjük. Azt azonban nem szeretném elhinni, hogy az egykori „zalai modell”: a kulturált, a riválisban nem az ellenséget látó közéleti stílus esélye valóban elszállt volna.

Zalaegerszeg, 2005. január 27.

*Vetró András:
Bohócrevans*